

BEP EN SPOT

REINA MARCHAND, ORTHOPEDAGOOG-GENERALIST

DE TWENTSE ZORGCENTRA

IN SAMENWERKING MET NICOLE TRUM, STAGIAIRE, MASTERSTUDENT
PSYCHOLOGIE

leren van
casussen

beschrijf je eigen casus

BEP EN SPOT

INTRODUCTIE

Mijn naam is Reina Marchand. Ik ben orthopedagoog-generalist bij De Twentse Zorgcentra, een intramurale instelling voor mensen met een verstandelijke beperking in het oosten van Nederland. Nicole Trum, masterstudent Psychologie aan de Universiteit van Twente en stagiaire bij de vakgroep gedragskundigen van de Twentse Zorgcentra, heeft meegewerkt aan deze casus.

Dit is het verhaal van Bep. Bep is 55 jaar en heeft een bewogen leven achter de rug met jaren vol angst en stress. Nu gaat het beter met Bep en kan ze genieten van haar leven. In deze presentatie wordt toegelicht hoe verandering in beeldvorming heeft geleid tot andere interventies en daarmee toename van kwaliteit van leven.

LEVENSLLOOP

Beps vroege jeugd is moeilijk. Moeder drinkt en beide ouders hebben psychiatrische problemen. Daarom wordt Bep met haar oudere zus al jong uit huis geplaatst. Ze woont vanaf haar 4^e in talloze kindertehuizen. Zij wordt regelmatig weer door haar vader opgehaald. Vaak moet zij dan van hem 'onderduiken', omdat Jeugdzorg dreigt haar weg te halen. Bep is dol op dieren, maar moet keer op keer afscheid van haar dieren nemen, omdat ze haar worden ontnomen. Beps ouders scheiden. De nieuwe vrouw van haar vader mishandelt Bep fysiek en emotioneel. Vanaf haar 4e jaar wordt zij regelmatig opgesloten in kelders of kasten. Als Bep 15 is wordt ze seksueel misbruikt door een oom tijdens een vakantie.

Op haar twintigste trouwt Bep. Haar man is agressief naar haar en doet zelfs een poging haar op te hangen. Het huwelijk duurt slechts 3 jaar. Bep trouwt opnieuw, maar ook dit huwelijk houdt geen stand. Na 5 jaar is ze weer alleen en raakt haar huis kwijt. Ze woont dan hier, dan daar, overnacht soms op straat of in de daklozenopvang.

Regelmatig wordt ze opgenomen binnen de GGZ, vanwege chaotisch gedrag, extreme angsten, overlast en één maal vanwege een suïcidepoging. Tijdens een langdurige plaatsing van 3 jaar binnen de GGZ wordt de verstandelijke beperking van Bep erkend, waarop zij verhuist naar een SGLVG-instelling. Hier woont Bep ruim 16 jaar. Vanwege claimend gedrag, geluidsoverlast en agressie verblijft zij steeds vaker en langer in de isoleerruimte. Op den duur woont zij daar. Door een CCE-consultatie komt meer nadruk op haar verstandelijke beperking en haar lage sociaal-emotionele niveau te liggen. Ze krijgt individuele begeleiding en het gaat iets beter. Bep wordt aangemeld voor wonen binnen een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking. Zij krijgt de stempel 'uitbehandeld' mee. Op 49-jarige leeftijd krijgt zij haar eigen appartement in een besloten groep voor mensen gedragsproblematiek bij DTZC. Toch ontstaan ook hier, na ongeveer 2 jaar, ernstige problemen in de omgang met Bep.

PROBLEEMSITUATIE

Bep is extreem angstig. Ze hoort dagelijks stemmen. Die bedreigen haar, zeggen dat ze weg moet uit haar appartement, dat begeleiders haar vergeten en dat ze dood gaat. Bep reageert heftig: ze schreeuwt naar de stemmen, om haar begeleiders of naar voorbijgangers. Dagelijks treffen begeleiders haar nat van het zweet aan in haar appartement.

Bep bonkt op ramen en deuren. Ze ontwikkelt daardoor forse wonden op haar polsen en voeten. Zij bonkt zo hard dat haar huisgenoten en omwonenden hier veel last van hebben, overdag maar ook 's nachts.

Bep is bang dat iemand aan haar spullen zit of haar appartement inpikt. Hierdoor durft zij haar appartement niet uit. Soms gaat ze met haar begeleider mee voor een wandeling, maar dit zijn spannende momenten voor Bep. Het is door haar angsten niet langer mogelijk activiteiten buiten het instellingsterrein te ondernemen. Bep beleeft weinig meer en haar wereld wordt steeds kleiner.

Zolang we Bep kennen, is ze druk met kleuren; blauw staat voor 'goed' en groen – en de meeste andere kleuren – zijn 'fout'. Ze koppelt kleuren aan mensen en dingen. Wanneer ze een dag niet goed in haar vel zit, kan de groene trui van haar

begeleider haar al erg boos of angstig maken. Ze kan erg druk zijn met haar eigen kleur en stelt dan vragen als 'ik ben toch niet groen? Ik ben blauw!' Begeleiders voelen zich machteloos; ze hebben weinig invloed op de angst van Bep, ook als ze bij haar zijn. Ze hebben Bep leren kennen als een originele, grappige vrouw, maar het lukt niet haar nu nog zo te zien. Bep kan zich niet bezighouden met een taakje, ook niet als haar begeleider aanwezig is. Ze kan er de concentratie niet voor opbrengen en beleeft er geen plezier aan. Beps kwaliteit van leven is beperkt.

Om die reden is besloten opnieuw naar Bep en haar levensverhaal te kijken.

BEELDVORMING

Bep heeft een lichte verstandelijke beperking. Die maakt dat ze gevoelig is voor stress en dat haar copingvaardigheden beperkt zijn.

Door haar moeilijke jeugd heeft Bep nooit een veilige hechting kunnen ontwikkelen. Vanwege dit gebrek aan veiligheid heeft Bep zich niet goed kunnen ontwikkelen, in het bijzonder niet op emotioneel gebied. De kern van de hechtingsproblematiek van Bep is, dat zij vanwege de geringe emotionele ontwikkeling vaak en veel nabijheid nodig had, maar doordat de hechtingsfiguur onbetrouwbaar bleek (of afwezig was), wantrouwt zij iedereen in haar omgeving. Nabijheid van anderen is daarmee noodzakelijk en tegelijk onverdraaglijk geworden voor Bep.

Ook op latere leeftijd heeft zij traumatische ervaringen opgedaan, zoals beschreven in haar levensverhaal. Hierdoor heeft zij een PTSS ontwikkeld. Bep voldoet aan alle criteria voor PTSS. Er is sprake van stemmingswisselingen, van achterdocht. Zij is prikkelbaar, slaapt slecht en heeft ze last van herbelevingen. Bep houdt altijd rekening met gevaar; ze is hyperalert. Bep heeft soms last van dissociaties en ze hoort stemmen, die voor haar heel beangstigend zijn.

Beps stressgevoeligheid, de spanning tussen behoefte aan nabijheid en haar wantrouwen én de PTSS, maken dat Bep voortdurend stress ervaart. Deze zorgt voor angst bij Bep; angst om alleen te zijn, maar ook angst voor de nabijheid van anderen die zij immers niet vertrouwt.

Als gevolg van deze angst vertoont Bep fors probleemgedrag. Bep probeert haar angsten in de hand te houden, door met sterk claimend gedrag nabijheid van begeleiders te zoeken. Ze klampt haar begeleiders letterlijk aan en vraagt continue om bevestiging. Bep is druk, erg luidruchtig aanwezig en grenzeloos in haar gedrag. Tegelijkertijd maakt haar wantrouwen (of angst voor nabijheid) dat zij zich nauwelijks laat sturen en is zij niet bereikbaar voor aanwijzingen van begeleiders.

Omdat dit gedrag van Bep zeer belastend is voor de begeleiding, wordt het contact met haar begeleiders en medecliënten beperkt of zelfs voorkomen. Bep wordt dan afgezonderd op haar appartement en de deur gaat het grootste deel van de dag op slot. Resultaat is dat Bep veel alleen is en er is nog weinig sprake van positief contact met andere mensen. Op den duur kan zij ook steeds minder contact aan. Hoewel dit de *stress* door nabijheid vermindert, wordt haar *behoefte* aan nabijheid juist meer en meer gefrustreerd.

Wanneer Bep in afzondering zit, raakt zij haar spanning dus niet kwijt. Zij blijft behoefte houden aan nabijheid. Dat maakt ze duidelijk door urenlang te schreeuwen en tegen deuren te bonken. Zij zorgt daarmee voor veel geluidsoverlast. De reactie hierop is om Bep in afzondering te houden en haar alleen te laten. Bovendien wordt het isoleren heel letterlijk gemaakt door haar kamer geluiddicht te maken door het aanbrengen van isolatiemateriaal langs en tegen de deur.

Deze maatregelen versterken en bevestigen de angst van Bep om alleen gelaten en opgesloten te worden. Elke keer dat een begeleider bij haar weg gaat, is Bep bang dat ze vergeten zal worden of dat er niemand meer bij haar zal komen. Elk afscheid is voor haar een drama. Elk contactmoment wordt ook een drama, omdat Bep het afscheid alweer ziet naderen. Er ontstaat een spiraal van toenemend probleemgedrag met toenemende beperkende maatregelen.

INTERVENTIES

INTERVENTIE 1 – HERSTEL RELATIE

Vanwege Beps hechtingsproblematiek, haar emotioneel ontwikkelingsniveau en de uit deze combinatie voortvloeiende angsten alleen of in de steek gelaten te worden,

is de eerste interventie gericht op het herstellen van contact met Bep. Continu is er een begeleider voor Bep beschikbaar. Als Bep ervaart dat haar begeleider niet weg gaat en ze niet bang meer is om alleen gelaten te worden komt de focus in het contact te liggen op samen-zijn en samen-doen. Nu haar begeleider haar niet verlaat, laat zij weer vaardigheden zien die zij jaren niet heeft laten zien.

Op Beps angsten wordt anders gereageerd. Ze worden erkend, benoemd en aan haar uitgelegd. Al Beps angsten zijn beschreven in een map en gekoppeld aan de realiteit. Bijvoorbeeld: wanneer Bep heel bang is dat ze moet verhuizen, geeft haar begeleider aan dat ze begrijpt dat Bep bang is, omdat ze in haar leven heel vaak moest verhuizen. Vervolgens wordt dit naar de werkelijkheid gehaald en wordt gezegd dat Bep nu niet hoeft te verhuizen, omdat dit haar thuis is. De map wordt in de begeleiding dagelijks gebruikt; op initiatief van de begeleider, maar vaak ook op initiatief van Bep.

De deuren worden niet langer op slot gedaan, omdat nu duidelijk is dat dit het probleemgedrag van Bep versterkt.

INTERVENTIE 2 – BEP'S LEEFOMGEVING

Het heeft Bep haar leven lang, in meerdere en mindere mate, ontbroken aan een eigen plek waar ze zich veilig kon voelen. Met verschillende aanpassingen van haar leefomgeving is geprobeerd van Beps appartement een veilige en eigen plek te maken. Met Bep is gezocht naar wat voor haar belangrijk is. Zo heeft Bep interesse voor huishoudelijke activiteiten en zij is hier handig in. Er is een keukenblokje in het appartement geplaatst, zodat er meer mogelijkheden zijn hiervoor.

Bep heeft haar hele leven dieren gehad. Om het gevoel van alleen-zijn te verminderen en haar een verantwoordelijkheid te geven in het zorgen voor een ander, heeft ze een kat gekregen. Bep heeft hem Spot genoemd. De eerste tijd was niet makkelijk: Bep was erg blij met Spot, maar was ook erg angstig als de kat naar buiten ging. Ook was ze bang dat de kat afgepakt zou worden of weg zou moeten. Door Beps tuintje af te schermen verliest Bep Spot niet meer uit het oog.

INTERVENTIE 3 – AANSLUITEN BIJ EN STIMULEREN VAN ONTWIKKELING

Er is gestart met dagbesteding, aanvankelijk een uur per dag, bij Bep op het appartement. Bep heeft erg moeten wennen en het heeft tijd gekost voor ze plezier kon beleven aan de activiteiten, maar nu is het deel van haar leven. Ze heeft zelf ideeën over wat ze wil doen. Na verloop van tijd lukt het de dagbesteding uit te breiden en korte momenten buiten haar ruimte te zijn, zonder dat Bep angstig wordt.

Vanuit de veilige situatie van haar kamer en de beschikbaarheid van de belangrijke ander, wordt na verloop van tijd geoefend om Bep meer alleen te laten zijn op haar appartement. Als het niveau van spanning van Bep het toelaat, gaat de begeleider de kamer uit. De begeleider benoemt dan dat hij even weg is, wat hij gaat doen en waar ze hem kan vinden. Omdat haar deur niet meer op slot is, kan Bep de begeleider eventueel gaan zoeken. Visualisatie met behulp van de time timer geeft haar houvast.

Om Bep meer invloed op haar leven te geven wordt haar heel bewust keuzemomenten aangeboden. Eerder twijfelde ze voortdurend en vroeg ze haar begeleider te beslissen. Door te starten met kleine keuzes, zoals ‘wat wil je op je brood; kaas of jam?’ ervaart ze dat ze dit kan.

Beps dagprogramma is gevisualiseerd met behulp van pictogrammen. Zo weet ze wat ze op een dag gaat doen en welke begeleider er voor haar is. Afwijkende activiteiten, zoals een bezoekje aan de tandarts, worden ingepland en doorgenomen wordt hoe dat wordt vormgegeven (bv. wie gaat er met je mee?).

INTERVENTIE 4 – BEHANDELING PTSS

Jaren geleden is Bep ‘uitbehandeld’ verklaard, maar de PTSS is nooit onderkend en behandeld. Deze behandeling is alsnog gestart in de vorm van EMDR. Voor meer informatie over EMDR verwijs ik naar de bijlage bij deze presentatie. Hier wordt o.a. ingegaan op de werkgeheugentheorie, een belangrijk theoretisch kader voor EMDR. De behandeling van Bep was een langdurig traject. In de loop van de behandeling kon Bep steeds samenhangender vertellen over haar levensgeschiedenis. Samen met haar is een levenslijn getekend. Bep heeft uitleg gekregen over de invloed van

haar levensgeschiedenis op haar huidige functioneren. Ze begrijpt dit, maar er is veel herhaling nodig.

Bep bleek erg nieuwsgierig naar plaatsen waar ze vroeger heeft gewoond. Daarom gaat ze af en toe een dagje uit om plekken van vroeger te bezoeken. Van deze uitstapjes worden foto's gemaakt en deze krijgen een plek in Beps fotocollectie. Ze pakt ze er regelmatig bij om er over te vertellen.

INTERVENTIE 5 – HANDVATTEN OMGAAN MET STRESS

Om Bep te leren zelf beter om te gaan met stress, is besproken met haar wat zij daarvoor nodig heeft. Bep kan goed zelf benoemen wat haar rust geeft: knuffelen met Spot, kleuren, briefjes schrijven of kijken naar haar vissen. En ook muziek luisteren geeft haar rust.

Aansluitend op de theorie over het werkgeheugen die ten grondslag ligt aan de EMDR zijn voor en met Bep hulpmiddelen ontwikkeld die zij zelf actief kan gebruiken. Om stress te verminderen speelt Bep het computerspelletje bubble-shoot of tikt ze met haar handen op de handen van haar begeleider; de zogenaamde hand-taps.

RESULTATEN

RESULTAAT VOOR BEP

Er is de afgelopen jaren veel veranderd in het leven van Bep. Zelf vindt ze het belangrijkste dat ze Spot heeft gekregen en dat ze niet langer opgesloten wordt.

Bep kan genieten van haar dag, van haar activiteiten, van haar huisje.

Bep laat zich geruststellen als ze stress ervaart. Het contact met Bep is wederkerig; ze is weer in staat tot genieten van gesprekjes met haar begeleiders en toont interesse in hen.

Ook ontstaan langzaam mogelijkheden om momenten met medeciënten samen te zijn.

Bep heeft veel meer regie over haar eigen leven en is zich hier bewust van. Inmiddels is het voor haar vanzelfsprekend om keuzes te maken. Dit maakt dat ze meer zelfvertrouwen heeft gekregen. Ze komt met ideeën en plannen voor de toekomst. Het is zichtbaar wie Bep is en ze beïnvloedt met haar persoonlijkheid haar omgeving positief.

Bep is in staat samenhangend te vertellen over wat ze heeft meegemaakt. Dit doet ze dan ook regelmatig in geuren en kleuren. Ze kan zonder heftige emoties vertellen over moeilijke dingen, raakt niet langer overspoeld door haar herinneringen en loopt niet meer vast in verleden.

Als Bep goed in haar vel zit, kan ze het aan om zo'n 20 minuten alleen op haar appartement bezig zijn. Als ze meer gespannen is, zoekt ze haar begeleider vaker op.

Het claimende en aanklampende gedrag is verdwenen en sinds de deuren niet meer op slot zijn, schreeuwt en bonkt Bep nog zelden.

GELEERDE LESSEN VOOR HET TEAM

Begeleiders en behandelaars zijn duidelijk in wat ze geleerd hebben van de afgelopen jaren : het is pertinent verkeerd mensen op te sluiten, het is belangrijk verder te kijken dan het probleemgedrag en altijd te zoeken naar de mens achter dit gedrag. Neem cliënten serieus en luister naar ze. Dit geeft ruimte voor de eigen inbreng van de cliënt. En het geeft ruimte om echt wat op te bouwen in het contact tussen de cliënt en de begeleider.

Binnen grote instellingen kan het soms lang duren voordat beslissingen worden genomen en plannen worden doorgevoerd. Ook als een cliënt wensen heeft of veranderingen wil, moet hij of zij soms lang wachten op een akkoord, bijvoorbeeld een technische aanpassing. Aan Bep hebben we gemerkt hoe belangrijk het is daadkrachtig te handelen, zodat ze merkt dat ze ook werkelijk invloed kan hebben. Bep herinnert ons er wel aan, als zaken te lang duren, maar veel cliënten kunnen dat niet.

Nederland kent veel meer cliënten zoals Bep, cliënten bij wie we zo gewend zijn aan hun gedrag dat we het gewoon zijn gaan vinden. Het verhaal van Bep maakt duidelijk hoe zinvol het is om steeds opnieuw te zoeken naar wegen om te komen tot verbetering van kwaliteit van leven. Nogmaals: er zijn meer mensen zoals Bep, met een vergelijkbare levensloop en geschiedenis van overplaatsingen van instelling naar instelling. Er zijn meer mensen die de stempel 'uitbehandeld' dragen, maar die net als Bep geen therapie aangeboden hebben gekregen. Voor wie behandeling vooral heeft bestaan uit medicatie en structurerende begeleiding. Het kan spannend zijn om bij deze mensen te starten met een behandeling, zoals EMDR. Vaak is er angst voor wat er wordt losgemaakt. Voor Bep was niet behandelen geen optie: haar trauma's zorgden voor een ernstige lijdensdruk, waardoor elke andere interventie nauwelijks effect kon hebben. Door te kiezen voor de combinatie van intensieve traumabehandeling en intensieve begeleiding, met in het bijzonder aandacht voor de persoonlijkheid en eigen invloed van Bep, zijn we gekomen waar we nu zijn.

AFSLUITING

Dit was de casus: Bep en Spot. Ik hoop dat het inspiratie oplevert voor eigen cliënten. Reacties/vragen zijn uiteraard welkom. Die kunnen online, via de website worden geplaatst. Bijlagen kunnen worden geopend door op het paperclipje te klikken. Bedankt voor het luisteren.

Bezoek de website van leren van casussen: <http://lerenvancasussen.cce.nl>

Bezoek de website van het CCE: <http://www.cce.nl>

Bezoek de website van De Twentse Zorgcentra: <http://detwentsezorgcentra.nl>

*Dit project is mogelijk gemaakt door Fonds NutsOhra.
NutsOhra geeft financiële ondersteuning aan projecten op
het gebied van de gezondheidszorg en
heeft daarbij voorkeur voor projecten die leiden tot
verbetering van kwaliteit van leven van mensen met een
ziekte, beperking of risico.*

